

Jerzy Szablowski, Józef Niżnik, Zbigniew Pianowski

Kraków - Wawel. Rejony I-III, V-VIII, X-XVI

Informator Archeologiczny : badania 20, 134-137

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRAKÓW - Wawel
Rejony I-III, V-VIII, X-XVI

Państwowe Zbiory Sztuki
na Wawelu

Badania terenowe prowadził pod nadzorem Konserwatora Wawelu prof.dr. Jerzego Szablowskiego zespół Działu Archeologii PZS, kierowanego przez mgr. Józefa Wiśnika. Autor sprawozdania dr Zbigniew Pianowski. Finansowały Państwowe Zbiory Sztuki. Trzydziesty siódmy sezon badań. Grodzisko głównie IX-XIII w., zabudowa gotycka i nowożytna oraz relikt osadnictwa starożytnego.

Rejon I - dziedziniec Arkadowy

Nadzór nad rozbudową instalacji taśm technicznej oraz przebudową kanalizacji. Wykonawca - ekipa Hydrokopu. Prowadzący - J.Firlet, dr Z.Pianowski.

Część wykopów wykonano na obszarze przebadanym lub przekopanym wcześniej. Na terenie nie przebadanym oraz w profilach odsłoniętych powtórnie uzyskano informacje dotyczące stratygrafii nawarstwień oraz architektury. Do najważniejszych obserwacji należy zaliczyć:

1. Weryfikację poziomów użytkowych dziedzińca w jego partii północnej, szczególnie poziomu wczesnośredniowiecznej wylewki zaprawy wapienno-piaskowej na podkładzie kamiennym, która stanowiła nawierzchnię dziedzińca rezydencji książęcej. Poziom ten w północno-wschodniej części dziedzińca ulegał kilkakrotnemu podwyższeniu /zapewne w XIII w./. W późnym średniowieczu nawierzchnię wykonano z zaprawy zostały zastąpione przez poziom z tłucznia i miąższości ceglano.
2. Odsłonięcie obramienia gotyckiego okienka piwnicznego w murze północnego skrzydła pałacu.
3. Odsłonięcie ciosowego cokołu i odsadki fundamentowej galerii wschodniej krużganek pałacu renesansowego.
4. Penetrację piwnicy, tzw. "łodołni" w południowo-wschodnim narożu dziedzińca, powstałej w XVI w. w wyniku połączenia i wspólnego przesklepienia dwu pomieszczeń piwnicznych pałacu gotyckiego.

Rejon XIV przed północną elewacją pałacu królewskiego

Wykop 16/85-86, część zachodnia. Kontynuacja weryfikacji rozpoznania A.Szyszek-Bohusza z roku 1921. Wykonawca - Dział Archeologii PZS. Prowadzący - J.Firlet, dr Z.Pianowski.

W 1986 r. badano obszar pomiędzy przejściem z dziedzińca Arkadowego na stok północny a wieżą Sobieskiego. Odsłonięto północno-zachodni narożnik "sali o 24 słupach" oraz wewnętrzne lico północnej ściany tej budowli, wykonana z łamanego wapienia, częściowo płytowego, głównie w wątku opus spicatum. Odsłonięto również powtórnie resztki dwu fundamentów filarów "sali", a ponadto odkryto niki ślady fundamentu kolejnego /piątego/ filara, nieznanego A. Szyszek-Bohuszowi. Stwierdzono brak ścian poprzecznych, dzielących pomieszczenie "sali"; w związku z tym hipoteza A.Szyszek-Bohusza, zakładająca istnienie 24 filarów może być uznana za nadal aktualną. Na przestrzeni pomiędzy północną ścianą "sali" a fundamentem północnej ściany pałacu królewskiego /tj. dawnym gotyckim murem obronnym/ badano na niewielkim odcinku nawarstwienia wczesnośredniowieczne, m.in. wewnętrzną krawędź najstarszego wału obronnego.

Rejon XII - dziedziniec Batorego

Wykop 1/86. Wykop sondażowy w obrębie renesansowej łaźni królewskiej przy zachodnim skrzydle pałacu. Wykonawcy - ekipa Hydrokopu oraz Działu Archeologii PZS. Prowadzący - J.Firlet, dr Z.Pianowski.

Wykop przeprowadzono dla rozpoznania możliwości przeprowadzenia kolektora przełazowego, przecinającego dziedziniec po osi N-S. Odsłonięto fundamenty łaźni renesansowej, wyburzonej przez Z.Hendla w 1909 r. wraz z "barokowym" kolektorem odprowadzającym wodę z dziedzińca i łaźni. Powtórnie odgruzowano teren wokół 5-metrowego odcinka muru północnej ściany romańskiej kościoła św.Gerwona. W jego wewnętrznym lico odpreparowano negatywy kolumny międzyprzęsło-

wej. W obrębie korytarzyka łaźni oraz pomieszczenia przy zachodnim skrzydle pałacu, na głębokości około 2,5 - 4 m wystąpiły mury fundamentowe budowli przedromańskiej, ciągnące się m.in. w kierunku wschodnią, pod pałac królewski. Dalsze badania powinny przynieść informacje dotyczące zarysu, a zatem i funkcji budowli. Obecnie można jedynie przypuszczać, iż są to fragmenty świątyni poprzedzającej romański kościół św. Gereona.

Rejon XIV-XV-XVI od Kurzej Stopy do baszty Senatorskiej

Nadzór archeologiczny nad przebudową kanalizacji oraz budową ciągu teletechnicznego. Wykonawca - ekipa Hydrokopu. Prowadzący - mgr S. Alfawicka /teletechnika/ oraz J. Firlet i dr I. Pianowski /kanalizacja/.

W trakcie prac dokonano rozpoznania dotyczących sposobu budowy fundamentu Kurzej Stopy. W tym rejonie odsłonięto odcinek muru obronnego /XVI w. /?/, poprzedzającego budowę fortyfikacji austriackich. Pomiędzy Kurzą Stopą a Jordanką, przy murze oporowym ogródka królewskiego zadokumentowano trzy brukowane poziomy użytkowe tereny, z których najstarszy pochodzi zapewne z okresu przedrozbiorowego. Na wysokości branki pod Jordanką natrafiono na przecięty wykopem kanalizacyjnym kamienny, gotycki mur obronny, łączący zamek wawelski z bramą Grodzką. Mur ten posiadał grubość około 1,5 - 1,6 m, od strony wewnętrznej stwierdzono ceglane przemurowanie.

Rejon XV - ogródek królewski

Nadzór archeologiczny wykopów instalacyjnych /teletechnika i kanalizacja/ poszerzonych dla potrzeb badawczych. Wykonawca - ekipa Hydrokopu. Prowadzący mgr S. Kozieł.

Prace obejmowały wykonanie wykopu na studzienkę t.t. przy murze oporowym ogródka /wykop: 1/86/ oraz przekopu pomiędzy pałacem królewskim a ww. murem /wykopy 2/A, 2/B, 2/C/, w którym mają być zlokalizowane studzienki kanalizacyjne.

Uzyskano - po raz pierwszy na tym obszarze - dane dotyczące stratygrafii archeologicznej oraz architektury murosowej. Przy wschodniej elewacji pałace królewskiego odsłonięto część partii nadsziemnej oraz fundamentu XVI-wiecznych schodów prowadzących z pomieszczeń pałacu na teren ogródka. W murze oporowym wyróżniono trzy fazy architektoniczne: 1/ mur z okresu restauracji pałacu przez Mandla; 2/ nadbudowę dokonaną nad murem średniowiecznym w XVIII w., może około roku 1740; 3/ mur średniowieczny z partią naziemną wykonaną z cegły w wątku polskim. Jak przypuszczano już wcześniej - mur ten należy interpretować jako gotyckie przedmurze, biegnące pomiędzy wieżą Dużką a murem "miejskim" pod Jordanką, wzniesione zapewne za panowania Władysława Jagiełły. Pomiędzy przedmurzem a pałacem gotyckim istniał wybrukowany dziedziniec. Bruk z kamienia wapiennego zachował się w doskonałym stanie do czasów obecnych na głębokości około 4 m od współczesnego poziomu terenu. Poniżej tego bruku wystąpiły gliniaste i gliniasto-kamieniste nawarstwienia XIII-wiecznego wału obronnego, która przekopano do głębokości 2,5 m, nie osiągając spągu wału.

Dziedziniec zewnętrzny /rejon: III, V, VI, VII, VIII/

Nadzór archeologiczny budowy sieci teletechnicznej. Teren pomiędzy Wikarówką a basztą Słodziejaka, wzdłuż zachodniej elewacji Wikarówki, przed Muzeum Katedralnym /nr 2/, przed budynkiem administracyjnym /nr 8/, wzdłuż wschodniej elewacji budynku 9a oraz między budynkiem 9a a budynkiem nr 5. Wykonawca - ekipa Hydrokopu. Prowadzący - M. Praś.

Najważniejsze rozpoznania dokonane w trakcie nadzoru robót instalacyjnych:

1. Odsłonięcia fragmentu muru fundamentowego o orientacji N-S, należącego do budowli wczesno-średniowiecznej oraz przebadanie kontekstu stratygraficznego. Wykop przed Muzeum Katedralnym.
2. Odsłonięcia wycinka bruku wczesnośredniowiecznego w pobliżu Wikarówki. Bruk ten być może stanowił poziom użytkowy wokół budowli, której fragment odkryto przed Muzeum Katedralnym.
3. Odsłonięcie fragmentów ścian oraz sklepienia piwnicznego XV-wiecznego budynku należącego do kościoła "Minczanów" /tj. altarystów kaplicy św. Miewiniątek, ufundowanej w katedrze przez kasztelana sandomierskiego Mincze z Rogowa/.

4. Odsłonięcie niewielkiego fragmentu jednej ze ścian działowych budynku "Psalterii" ufundowanego przez Jana Długosza /przed wschodnią elewacją budynku 9a/.
5. Odsłonięcie dwu poziomów bruku z kamienia wapiennego przed budynkiem nr 8. Starszy bruk wiąże się z okresem istnienia domów wikariuszy, katedralnych koło baszty Złodziejskiej, wyburzonych około 1860 r. przez Austriaków.
6. Rozpoznanie kompleksu nawarstwień średniowiecznych w pobliżu południowo-wschodniego naroża Wikarówki.
7. Odsłonięcie fragmentu lica głównego gotyckiego muru obronnego po południowej stronie baszty Złodziejskiej i rozpoznanie w tym miejscu gliniastych nawarstwień XIII-wiecznego wału obronnego.

Rejon VI/C - korytarz budynku 9b

Nadzór archeologiczny budowy instalacyjnego kanału przejazdowego. Wykonawcy - ekipy PP PKZ, Hydrokopu oraz Dział Archeologii PZS. Prowadzący - mgr A.Kukliński.

Obserwacji poddano nawarstwienia nie przebadane przez Z.Hendla w okresie przed I wojną światową, zalegająca w obrębie zachodniej części korytarza, w pobliżu budynku 9a. Stwierdzono m.in. występowanie wylewki zaprawy /miejscami kilkupoziomowej/, która być może stanowiła poziom użytkowy związany z obiektem wczesnośredniowiecznym budynkiem mieszkalnym /?/ odkrytym w 1977 r. po zachodniej stronie rotundy romańskiej przy baszcie Sandomierskiej. Pod wylewką zalegały nawarstwienia z materiałem wczesnośredniowiecznym, natomiast powyżej - z materiałem, który można określić wstępnie jako XIII-wieczny. Badania w tym rejonie wymagają kontynuacji ze względu na konieczność określenia planu i podziału przestrzennego budowli romańskiej.

Rejon X przy baszcie Sandomierskiej /wykop 15/77-86/

Kontynuacja badań archeologicznych pomiędzy romańską rotundą a romańskim budynkiem prostokątnym. Wykonawca - Dział Archeologii PZS. Prowadzący - mgr A.Kukliński.

Doprowadzono do poziomu skały eksplorację nawarstwień wczesnośredniowiecznych w zachodniej części wykopu 15/77-86, pozostawiając między rotundą a budynkiem prostokątnym duży świądek archeologiczny. Odsłonięto dalszy, niewielki fragment fundamentu naroża budynku romańskiego. Dalszym etapem prac, przewidzianym na 1987 r. będzie konserwacja murów obydwu budowli romańskich.

Rejony: VIII, VII, II, XIII - krawędź północno-zachodnia i północna Wawelu, międzymurze, rejon bramy Herbowej

Nadzór archeologiczny instalacji teletechnicznej oraz odcinka kanalizacji przy baszcie Złodziejskiej. Wykonawca - ekipa Hydrokopu. Prowadzący - J.Pirlet, dr T.Pianowski.

Najważniejsze ustalenia dokonane podczas nadzoru robót instalacyjnych:

1. Zadokumentowanie reliktywów starszego, a także XIII-wiecznego wału obronnego w przekopie kanalizacyjnym na zachód od baszty Złodziejskiej. W najstarszym wale stwierdzono lico kamiennego fundamentu /?/ wykonanego bez zaprawy murarskiej. Relikt ten wymaga bliższego zbadania archeologicznego.
2. Rozwarstwienie kompleksu murów XVIII i XIX-wiecznych w pobliżu północno-zachodniego naroża budynku Seminarium.
3. Zadokumentowanie około 5-metrowego odcinka fundamentu przedsurza gotyckiego w pobliżu dworu Rinczy z Rogowa /budynek nr 7, część wschodnia/.
4. Stwierdzenie na odcinku około 15 m reliktywów wału obronnego w rejonie bramy Wawów. Zapewne jest to wał najstarszy /brak materiałów/, jego gliniaste nawarstwienia zalegają bezpośrednio nad powierzchnią skały.
5. Odsłonięcie przy bramie Wawów niewielkiego fragmentu fundamentu z kamienia piaskowcowego, należącego przypuszczalnie do budowli wczesnośredniowiecznej, posadowionej w najstarszym wale. Jest to najpewniej inny obiekt niż stwierdzony przed Muzeum Katedralnym.

6. Odsłonięcie przy tzw. bastionie Władysława IV kompleksu silnie zniszczonych murów, pochodzących z różnych okresów. Do najstarszych fragmentów należy odcinek muru z łamanego wapienia /sporadycznie z niewielkimi okruchami ceramiki budowlanej/ o licu zewnętrznym przebiegającym półkolistą. Być może mur ten należy wiązać z uroczeniami przedbramia wzniesionymi przed rozbudową bramy dolnej za Władysława Jagiełły.

Ponadto nadzorowano odsłanianie bruku austriackiego przy murze "cegielkowym" /rejon XIV/, przebudowę kanalizacji i budowę ciągu t.t. przed północną elewacją pałacu /rejon XIV/, wykopy t.t. w jednej z piwnic północnego skrzydła pałacu /rejon XI/ oraz przebudowę odcinka ciągu ciepłowniczego na drodze dojazdowej od ul. Bernardyńskiej. Roboty te wykonywano na obszarze uprzednio przebadanym lub przekopanym w XIX i XX-wiecznych warstwach zasypiskowych. Nie przyniosły one istotnych ustaleń archeologiczno-architektonicznych.

KRAKÓW-TYNIĘC

Opactwo OO. Benedyktynów
Stary refektarz

Muzeum Archeologiczne
w Krakowie

Badania prowadzili: mgr mgr Teresa Radwańska /autorka sprawozdania/, Emil Zaitz, Marek Cwetsch. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Krakowie. Drugi sezon badań. Wczesne średniowiecze, kultura łużycka.

Prace dwóch sezonów ograniczyły się do kontroli robót budowlanych, ponadto wykonania przez ekipę Muzeum małego wykopu przy północnym murze refektarza /wykop VIII, mb. 8,2 - 10,7/. Prace nawiązywały do badań z 1976 r. /por. Informator Archeologiczny, Badania 1976, s. 207/.

Mury romańskie dawnego refektarza oraz przylegające do nich mury gotyckie i późniejsze zostały odsłonięta do stopy fundamentowej na całej ich długości. Wykonano pomiary murów, dokumentację fotograficzną, wzięto próbki zapraw.

Mury romańskiej budowli zachowały się w częściach kostkowych do wysokości około 1,5 m. Fundamenty o wysokości 1,1 - 1,6 m zagłębione były w lessowy całec. Szerokość części kostkowej murów 73 cm. W murach północnym i południowym spągi części kostkowych zalegały w zewnętrznych licach na niejednakowych wysokościach. Różnica poziomów dochodzi do 1 m, co świadczy zapewne o pochyłości ku południu ówczesnej powierzchni terenu. W północnym murze refektarza odkryto dolną część zamurowanego portalu. Widoczne jest proste płaskowcowe odcieście i podstawa /ława/ portalu. Ta ostatnia zalega w licu zewnętrznym 34 cm poniżej spągu części kostkowej.

Niedaleko portalu, po zewnętrznej stronie refektarza /wykop VIII/ wystąpiła w pobliżu spągu części kostkowej i stropu fundamentu warstewka /I_d/ drobnych kamieni wapiennych z zaprawą murarską, szarym piaskiem i lessom o miąższości do 4 cm. Zabytków w niej nie znaleziono. W leżącej niżej warstwie IIa /o miąższości do 50 cm/, przeciętej zapewne przez fundament muru kostkowego nie stwierdzono już grudek zaprawy. Z zabytków ruchomych wystąpiły tu ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych głównie VI grupy surowca, w tym podziału K. Radwańskiego, w tym brzegi typu 29-30 i 31, ponadto 1 ułamek brzuśca I grupy surowca. Wymieniona warstwa zalegała na lessowym całcu. Naczynia z warstwy IIa, jak i ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych znalezione na wtórnym złożu w młodszych poziomach datować można głównie na XII w.

W wykopie VIII odkryto grób usytuowany w kierunku wschód-zachód, głową ku zachodowi, bez wyposażenia, przecinający warstwę IIa. W jego wkopie wystąpiła oprócz starszej ceramiki również średniowieczna.

Bardziej na południe odkryto 2 jamy kultury łużyckiej zagłębione w całec. Od góry zostały one ścięte przez południowy mur refektarza i przylegający do niego od zewnątrz późniejszy mur. W jamach znaleziono ułamki naczyń, ucięty róg. Ułamki naczyń kultury łużyckiej występowały ponadto w warstwie IIa z wykopu VIII i w późniejszych warstwach.

Występowanie, na badanym terenie, ceramiki głównie VI grupy surowca, którą można datować na XII w. wskazuje, że z tym zapewne okresem należy wiązać, wobec braku innych elementów datujących wzniesienie murów starego refektarza.